

POSLJEDNJA POČIVALIŠTA NEKIH RIJEČKIH LIJEČNIKA NA GROBLJIMA KOZALA I TRSAT U RIJECI IZ XIX. I XX. STOLJEĆA

THE FINAL RESTING-PLACES OF SOME PHYSICIANS AT RIJEKA CEMETERIES KOZALA AND TRSAT OF THE 19th & 20th CENTURY

Daina Glavočić*

SUMMARY

Nowadays, cemeteries are becoming interesting tourist destinations and places of interest for domestic citizens or chance travellers who, by visiting cemeteries, wish to gain more insight into the city they are visiting.

It is through the tombstones that cemeteries offer a plethora of diverse information about their city and the inhabitants who had built them. The gravestones keep memories about religion, lettering, language or wealth and power, as well as the many artistic styles throughout the graveyards history.

Between many layers of reading the tomb thematic, one specific layer regards the deceased, their lives, positions and professions, as well as their society, origin, religion, nationality... The Rijeka cemeteries of Kozala and Trsat offer a vast range of such elements. This text shows one of the possible choices: the graves of the significant doctors (dentists, pharmacists, medical scientists).

Key words: physicians; cemetery; tombstone; Rijeka.

---

* Adresa za dopisivanje: Daina Glavočić, Zagrebačka 13, 51000 Rijeka.
E-pošta: daina.glavocic@gmail.com.

Uvod

U XIX. i XX. stoljeću, usporedno s pojavom mnogih gradnji u Rijeci – gradu živih, dolazi i do narudžbi nadgrobnih spomenika, kapelica i mauzoleja za grad mrtvih – monumentalno groblje Kozala i Trsatsko groblje. Građani Rijeke i Sušaka – trgovci, industrijalci, suci, umjetnici, obrtnici ili činovnici, pa i liječnici – koji su putujući Europom zapazili stil građenja kuća, ali i grobnica željeli su novosti primijeniti u svojoj životnoj okolini. U određenom trenutku života, kada se počinje misliti i na njegov kraj, ljudi razmišljaju o zadnjem počivalištu. Građanima boljega materijalnog stanja bilo je lakše zamisliti grobnicu i naručiti je nekom arhitektu, kiparu ili klesaru prema modi toga vremena ili prema posebnoj želji. Tijekom prošlih stoljeća nastala su tako i neka umjetnička djela na grobovima koja se danas, u vrijeme zakonom propisanih uniformnih jednostavnih grobnica, lako uočavaju na grobljima. Posebno uređeni grobovi zbog svojeg izgleda, ljepote ili jedinstvenosti privlače pažnju posjetitelja i njegovo zanimanje za autora i naručitelja, tj. pokojnika. Upravo takve grobnice predmet su zanimanja, promatranja te obrade u tekstu, a pažnja je usmjerena nestandardnim grobovima uglednih pokojnika koji su život i rad posvetili medicini kao liječnici, zubari ili ljekarnici u Rijeci ili Sušaku.

KOZALA

Dugogodišnji problem riječkoga monumentalnog groblja Kozala jesu napuštene grobnice ili grobnice za koje nitko godinama ne plaća zakonom određen iznos za održavanje. U mnogim je slučajevima riječ o fijumanskim ezulima ili optantima kojima se nakon Drugoga svjetskog rata izgubio trag. Ako se vlasnik ne javlja, na grob se postavlja obavijest, nakon čega slijedi ispražnjenje groba i ulazak novog vlasnika. Te obavijesti na starim grobovima iz sredine XIX. stoljeća uvijek uzburkaju javnost, a upravo je tako obilježena i grobna niša liječnika opće prakse Giovannija BENZANA (1850. – 1906.) koji je shvaćao veliku važnost održavanja vodovoda i kontrolu hrane te se radi bolje opće zdravstvene slike zalagao za veću higijenu u školama i sistematske preglede učenika.

Giovanni Benzan

Predlagao je krajem XIX. stoljeća izgradnju nove bolnice i krematorija te spalionicu smeća, koji ni danas još nemaju opravdanost iskoristivosti. Brinući se o općem boljitku u gradu, dr. Benzan se zalagao za uređenje novih plaža te za organizirani smještaj novopridošlog radništva nužnog u zahuktalom razvoju riječke industrije.

Posljednje počivalište dr. Franje Domaldovića, “kotarskoga primorskog liječnika“, koje je istodobno s onim dr. Benzana, za sada nije ugroženo.

Kamena zidana grobnica (1850. – 1864.) s kamenim sarkofagom na krovu i ugao-nim vazama pripada riječkoj obitelji Catti u kojoj je Giorgio Catti (1819. – 1897.) bio dvorski ljekarnik, a njegov sin prim. dr. Đuro CATTI (1849. – 1923.) internist, laringolog, studirao je medicinu u Beču te bio asistent na laringološkoj klinici Leopolda Schröttera. Od 1879. živi u Rijeci i godinama vodi interni odjel gradske bolnice i konzilijarnu praksu u Opatiji. Jedan je od pionira moderne laringologije, konstruirao je prstenastu kiretu za odstranjenje adenoidnih vegetacija, a međunarodni ugled stekao je znanstvenim publikacijama s osobito zapaženim radovima o karcinomu larinksa, akutnim zarazama grla, simptomima raka i tuberkuloze grkljana. Zalagao se za poboljšanje zdravstvenih i socijalnih prilika u Hrvatskom primorju.

Franjo Domaldović

Đuro Catti

Zanimljivo je rustično rješenje nadgrobnog spomenika dr. Enrica CENTISA (1868. – 1926.). Žbukom povezano lokalno kamenje tvori nadgrobni grubi stožasti volumen s tri utisnute natpisne ploče. Nad svime dominira kameni križ preko kojega je isklesana palma grana. Centis je bio profesor riječke državne gimnazije-liceja na kojoj je predavao biologiju (scienze naturali) i kemiju, a tek je u pedesetoj godini na Sveučilištu u Padovi diplomirao medicinu i besplatno liječio siromašne.

Enrico Centis

Fondom talijanske države, na inicijativu fijumanskih ezula okupljenih u *Libero Comune di Fiume in esilio*, 2010. je restauriran kameni posteljni grob fijumanskog kirurga Antonija GROSSICHA (1849. – 1926.). Nakon studija u Beču Grossich je isprva bio općinski liječnik u Kastvu, 1879. se vraća u Beč na specijalizaciju iz kirurgije i porodništva. U Rijeci je kirurg primarijus i šef Kirurško-ginekološkog odjela te u praksu 1907. uvodi jodnu tinkturu, a 1909. takva je sterilizacija potvrđena na Međunarodnom kongresu liječnika u Budimpešti. U Berlinu je metoda priznata kao najvažniji napredak za dezinfekciju ozljeda vojnika u Libijskom ratu 1911./1912. Zauzimao se za javno zdravstvo i unapređenje talasoterapije. U Rijeci se od 1898. bavi politikom kao autonomoš. D'Annunzio ga 1918. imenovao predsjednikom riječke vlade, poslije je bio talijanski senator.

Antonio Grossich

Jednostavna kamena stožasta ploča s upisima više članova obitelji de Emili svjedoči o značajnim članovima poput ing. Enrica de Emilija, prvog projektanta groblja Kozala. Tu je liječnik i političar Stanislao de EMILI (1869. – 1906.) koji je radio u gradskoj bolnici Sv. Duha (1895. – 1902.), zatim kao liječnik Društva trgovaca, a 1902. osniva Autonomnu stranku te je do 1902. gradski zastupnik. Drugi je liječnik Dr. Hinko EMILI (1900. – 1983.), bakteriolog i epidemiolog, upravitelj Doma narodnog zdravlja u Sušaku (1931. – 1942.), voditelj Epidemiološkog odjela Centralnoga higijenskog zavoda u Zagrebu (1949. – 1959.) te voditelj Higijensko-epidemiološkog odjela

Stanislao de Emili

Zavoda za zaštitu zdravlja u Rijeci (1959. – 1972.). Bio je predstojnik Katedre za higijenu i socijalnu medicinu Medicinskog fakulteta u Rijeci (1960. – 1972.) i redovni profesor od 1965. godine. Značajan je njegov rad na suzbijanju malarije na Krku i u Hrvatskom primorju, izučavanju crijevnih zaraza koje se šire vodenim tokovima. Bio je počasni član Zbora liječnika Hrvatske i aktivan fotoamater. Godine 1970. dobio je Nagradu grada Rijeke za životno djelo.

Središnja od tri kamene stele antičkih uzora označena je podacima o liječniku Lionellu LENZU (1872. – 1939.), znanstveniku svjetskoga glasa. Medicinu je studirao u Beču (1895.). Bio liječnik opće prakse, a šest je godina radio na neurološkim klinikama prof. Benedikta i Neussera.

Lionello Lenaz

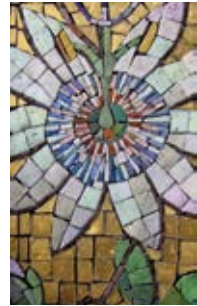
Vraća se 1901. u Rijeku kao primarijus riječke bolnice i slobodni docent na Sveučilištu u Padovi, a uz to je upravitelj Bakteriološkog laboratorija – proučavao je bolesti žutice i bubrega. Bavio se leukemijom. Najznačajnije mu je djelo *Lezioni di ematologia*, a objavio je mnogo znanstvenih radova iz raznih medicinskih specijalnosti (hematologija, neurologija, fiziopatologija, infektologija i dr.) Bavio se politikom – bio je aktivan u Autonomnoj stranci.

Artur Jellouscheg (Smokvina)

Autor mozaika s motivima cvijeta *Passiflore* (Isusova kruna) nije poznat.

Nadgrobnni spomenik Dr. Artura JELLOUSCHEGA (1869. – 1939.), općinskog liječnika i kirurga, u sklopu je groba obitelji Smokvina. Spomenik je zanimljiv jer je ukrašen s četiri mozaika uokolo križa ispod obiteljskog imena na okomito postavljenoj kamenoj ploči koja je na bočnim rubovima ukrašena cvjetnom dekoracijom. Potpisan autor groba fijumanski je klesar Domenico Rizzo (1875. – 1928.) podrijetlom iz Udina. Školovao se u Berlinu i Münchenu, a u Rijeku je došao iz Trsta. Surađivao je s ing. Ambrosinijem ukrašavajući njegove građevine u secesijskom stilu.

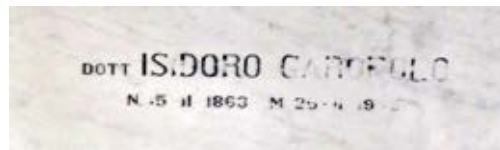

Značajan po veličini, kvaliteti i ljepoti mauzolej je obitelji Vio-Bakarčić, u kojem su pokopani prim. dr. Isidoro GAROFALO (1863. – 1945.), osobni D'Annunzijeve liječnik, i dr. Ivo VIO (1926. – 1998.), specijalist medicine rada.

Isidoro Garofalo-Vio

Radi okupljanja kulturnih djelatnika oko talijanskog jezika i kulture, među utemeljiteljima Književnog kruga (*Circolo letterario*) 1983. bili su, uz Isidora Garofoloa, i Michele Mayländer, Francesco Vio, Carlo Conighi i dr.

Na nadgrobnom spomeniku dr. Jovana HAIMA (1884. – 1968.), sanitarnog pukovnika, nalazi se portretni brončani reljef iz 1968., rad slovenskog kipara Lojza Dolinara (1893. – 1970.)

Jovan Haim

Zbog portretne biste zanimljiv je grob novijeg datuma dr. Viktora FINDERLEA (1902. – 1964.), liječnika i izumitelja. Gimnaziju je pohađao u Sušaku, a Medicinski fakultet u Zagrebu. Specijalistički ispit iz ginekologije i opstetricije položio je u Padovi, od 1928. do 1941. radio je na Kirurškom odjelu u Bolnici Sv. Duha u Rijeci kao specijalist ginekolog i opstetričar. Nakon mobilizacije u talijansku vojsku, zaposlen je u Vojnoj bolnici u Crikvenici. Godine 1943., nakon kapitulacije Italije, priključio se partizanskom pokretu. Bio je prvi načelnik Odjela Rodilište i ginekologija Opće bolnice u Rijeci, pročelnik Odjela za narodno zdravlje, idejni začetnik Medicinskog fakulteta u Rijeci, vrstan stručnjak i znanstvenik te plodan pisac znanstvenih i stručnih radova. Patentirao je *Vacuum extractor* 1951., što je njegov najvažniji i najpoznatiji izum u porodništvu.

Viktor Finderle

Prim. dr. Tullio NONVELLIER (1903. – 1992.), liječnik, specijalist dermatovenerologije i šef Kožno-veneričkog dispanzera Rijeke, 1974. – 1978. predsjednik Hrvatskoga liječničkog zbora – Podružnica Rijeka, ima jednostavan grob od sivog mramora s vertikalnim kubičnim monolitom na kojem je uklesano njegovo ime.

Tullio Nonvellier

Marijan Matejčić

i Genovi. Od 1900. radio je u Rijeci kao liječnik opće prakse. Kao izvrstan poznavatelj glazbala starih majstora, u Cremoni je prozvan *čovjekom koji čita violine*. Najpoznatiji je hrvatski graditelj violina kojega su nazivali hrvatskim Stradivarijem.

Zdravko Kučić

Pod nadgrobnom krnjom piramidom pokopan je prof. dr. Marijan MATEJČIĆ (1920. – 1997.), liječnik, specijalist radiologije, 1966. predsjednik Hrvatskoga liječničkog zbora – Podružnica Rijeka i jedan od osnivača današnjega Hrvatskog liječničkog društva za povijest zdravstvene kulture.

TRSAT

Dr. Franjo KRESNIK (1869. – 1943.), rođen u Beču, završio je studij medicine u Innsbrucku, a studij violine privatno u Rijeci

Franjo Kresnik

Jedan od imponantnijih, a novijih grobova na Trsatu je grob dr. Zdravka KUČIĆA (1910. – 1961.), liječnika internista, rođenog u Bakru. Završio je sušačku gimnaziju 1929., studij medicine započeo u Zagrebu, a završio u Beogradu 1934. Bio je antifašist i liječnik u NOB-u na Tuhobiću i u IV. armiji JA. Njegovo ime nosi klinička bolnica na Sušaku. Grob je projektirao ing. Igor Emili 1961. Izveden je od dva elementa: kamenoga kružnog elementa grubo klesane površine i pri vrhu raspukle kamene vertikale, što simbolizira punoću bogatog i uspravnoga liječnikova života.

Na nadgrobnom je spomeniku obitelji AHEL, dr. Josip (1916. – 1982.), dr. Predrag (1944. – 2001.), kompozicija realističkog kipa djevojčice naslonjene na gromadne stijene, s kartušom iz koje se izdiže križ, obrađen kao deblo. Signirani autor kipa je fijumanski kipar Antonio Marietti koji je izradio mnoge grobne dekoracije, ali i samostojeće skulpture.

Obitelj Ahel

Milan Prica

Na nadgrobnom spomeniku prikazuje vjerojatno *Skidanje s Križa* s obzirom na klonulu središnju figuru koju podubiru dvije bočne.

Na grobu prof. dr. Milana PRICE (1930. – 1997.) figurativni je brončani reljef kipara Frane Cote (1898. – 1951.) koji isprva radi pod utjecajem secesije, poslije moderne. Prizor na

Dragutin ACCURTI (1852. – 1922.) bio je ljekarnik u Sušaku. Obitelj je doselila iz Italije potkraj XVIII. stoljeća u Rijeku i Senj. Neki su bili članovi Narodne čitaonice riečke od 1864., neki trgovci u Rijeci, a neki pripadnici *mornarice sarda*. Dragutin je bio vlasnik ljekarne u Rijeci i član Čitaonice od 1896. Na nadgrobnoj je steli kameni reljefni portret pokojnika nepoznata autora.

Dragutin Accurti

Živko Bolf

Dr. Živko BOLF (1894. – 1982.), zubni liječnik ortodont, rođen u Delnicama, djelatatan u Rijeci kao prvi ortodont na području Jugoslavije i prvi dekan Stomatološkog fakulteta u Zagrebu. Vrlo sugestivni su reljefi triju ljudskih lica na bočnim stranama groba. U središnjoj je luneti u plitkom reljefu grubo zrnatoga kamena glava Krista okružena kršćanskim simbolima (trnova kruna, kalež, grožđe).

ZAKLJUČAK

U tekstu su prikazani nadgrobni spomenici liječnika ili farmakologa, odabrani prema njihovu izgledu, odnosno prema tome je li na njima vidljiva želja za umjetničkim oblikovanjem. Činjenica je da su to bili liječnici koji su za života ostavili značajan trag u medicini i u društvu te imaju i bolje oblikovane nadgrobne. Neke su grobove oblikovali riječki kipari, klesari ili arhitekti, katkad signirani, drugi su grobovi standardne izvedbe vremena, pretežno XX. stoljeća. Ipak, svakako treba izdvojiti nadgrobni spomenik dr. Zdravka Kučića na groblju Trsat, koji je oblikovao ing. Igor Emili, a pažnju plijene i reljefi nepoznatog autora nadgrobnika ortodonta Živka Bolfa na istom groblju. Uočljivo je da se uz imena liječnika obvezno upisuju, uz stručnu, i znanstvene titule.

IZVORI I LITERATURA

1. Muzur, A., *Nezavršena povijest medicine u Rijeci. Priča o gradu, ljudima i profesiji*. Rijeka: Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Hrvatsko znanstveno društvo za povijest zdravstvene kulture; 2013.
2. <http://www.lokalpatrioti-rijeka.com>
3. <https://hr.wikipedia.org>
4. <http://fluminensia.eu/wp/franciskovic-vinko/>
5. www.enciklopedija.hr
6. <http://hbl.lzmk.hr/>
7. <http://www.lzmk.hr>
8. www.klub-susacana.hr/revija/revija.asp
9. AMHA – Acta medico-historica Adriatica

SAŽETAK

Groblja su danas sve zanimljivija odredišta turista, ali i žitelja grada u kojem se nalaze ili namjernika koji, obilazeći ih, žele doznati više o mjestu koje posjećuju. Groblja sa svojim nadgrobnim spomenicima nude pregršt različitih informacija o povijesti mjesta u kojem su osnovana, o stanovnicima koji su ih gradili i na kojima su završili svoj životni put, ali nadgrobni spomenici bilježe i vjeru, pismo, jezik te bogatstvo i moć onih koji su ih postavili, kao i stilsko razdoblje u kojem su nastali. Između mnogih slojeva čitanja grobljanske tematike, jedan je o pokojnicima i njihovu zanimanju, značenju u životu, položaju u društvu, podrijetlu, vjeri, nacionalnosti... Riječka groblja Kozala i Trsat pružaju mnoga takva saznanja, a ovaj prilog pokazuje jedan od mogućih odabira, a to su grobovi poznatih riječkih liječnika (zubara, ljekarnika, znanstvenika).

Ključne riječi: liječnici; groblje; nadgrobnik; Rijeka.